

Kilomet og dens fæller

Line Sandbæk Geertsen

Aarhus Universitet

202007287@post.au.dk / line.s.geertsen@gmail.com

This paper explores the prevalence of the variant singular form *kilomet* of the Danish word *kilometer*, as well as *centimet* and *millimet*. These variants are not considered correct by many speakers. The theoretical background includes Hock's (2021) definition of analogical change. The history of *kilometer* shows two major orthographical/morphological disagreements: (1) When the metric system was introduced into Danish, the words had several variants with number distinctions; and (2) from the 1960s onward, *kilometer* was subject to backformation where the final syllable was reanalysed as a plural marker. I collected data from 16 informants through a read aloud task and a semi-structured interview. The results show that half of the informants used the *kilomet* variant to some extent, and only one used it exclusively. One informant used the *centimet* variant and one the *millimet* variant. The attitudes towards the *kilomet* variant varied widely. I present several speculative reasons for why *kilometer* is the only of the -meter words to have undergone a backformation. These include morphophonological structure, frequency of use and paradigmatic strength. The prevalence of the *kilomet* variant in my data and the recent history of *kilomet* suggests that it should be studied further undergo further, and perhaps be properly considered for inclusion in various dictionaries in written form.

1. INDLEDNING

I 1916 blev metersystemet indført i Danmark, hvorved flere nye ord blev lånt ind i dansk. Ordene for afstandsmåling har således haft over hundrede år til at blive fast del af det danske sprog. Alligevel er danske sprogbrugere ikke enige om, hvordan man bøjer nogle af dem. Dette handler især om ordet *kilometer* og i mindre grad *centimeter* og *millimeter*. Retskrivningen og mange sprogbrugere synes, at *kilometer* er både entals- og flertalsform, ligesom det har været ”normen”, siden ordet først blev lånt. Andre skelner i stedet mellem *kilomet* som entalsform og *kilometer* som flertalsform. Dette har ført til stor irritation for mange af dem, som ikke har denne sondring, hvilket ofte ses udspillet på bl.a. sociale medier som Facebook og X. Der er ikke foretaget nogen reel undersøgelse af denne variant før, trods den opmærksomhed, som den har fået. I denne undersøgelse vil jeg undersøge udbredelsen af *kilomet*-varianten gennem 16 informanternes brug af den i en oplæsningsopgave, samt undersøge informanternes sprogholdninger til varianten i et semistruktureret interview.

2. BAGGRUND

2.1. *Analogi og backformation*

Denne undersøgelse omhandler en morfologisk ændring, som er baseret på analogi, specifikt et tilfælde af *rebracketing* og *backformation*. Derfor vil jeg kort gennemgå de fundamentale koncepter indenfor analogisk sprogforandring. Der findes en del terminologisk forvirring ved dette emne, som nemt kan ses, hvis man sammenligner blot to forskellige beskrivelser af analogi, for eksempel Hock (2021) og Gaeta (2010). Disse to kilder benytter ikke de præcis samme betegnelser for fænomenerne, og opdeler dem ikke ens. Dette afsnit bygger på begge tekster, men undersøgelsen som helhed vil benytte Hocks terminologi, da den tillader mere specifik beskrivelse af fænomenerne. Principielt ses analogisk forandring som modsætningen til den regelmæssige lydforandring, og de sættes ofte op i et komplementerende paradoks, også kaldt Sturtevant's paradoks: "Phonetic laws are regular but produce irregularities. Analogic creation is irregular but produces regularity." (Sturtevant 1947: 107). Dette dækker dog kun over dele af, hvad analogi er, hvilket i sig selv er en diskuteret størrelse. Hock (2021: 277-8; 919-20) foreslår også, at det ikke er to modstillede ændringer, men at det snarere er et spørgsmål om bredden af ændringens domæne; jo bredere, des mere regelmæssig. Visse analogiske ændringer er systematiske i deres udfoldelse, men mange er sporadiske. De systematiske ændringer påvirker ofte større dele af sproget. Det gør de f.eks. i et bøjningsmønster, gennem de to processer: den ene *four-part analogy*, som kræver et eksempelmønster og et ord, hvorpå analogien har effekt, og der udledes deraf en ny, fjerde form, og den anden nivellering, hvor den morfofonemiske alternation udlignes. De sporadiske ændringer har flere underkategorier: *blending*, *kontamination*, *populæretymologi*, *hyperkorrektion*, *backformation* osv. Det er den sidstnævnte, *backformation*, som er specielt relevant for denne undersøgelse.

Backformation, ligesom den mere systematiske *extension/four-part analogy* (her er der en del terminologisk uenighed), er en proportionel analogi, hvilket vil sige, at den bygger på et etableret og velkendt morfologisk mønster, og udvider dette til andre ord. Disse to adskiller sig dog i retningen, så at sige, for den analogiske forandring. Resultatet af en *four-part analogy* er en ny afledt form. Et eksempel på dette kunne være i udvidelsen af den engelske pluralisendelse -s fra f.eks. *stone* ~ *stones* til også *cow* ~ *cows*, som tidligere havde et andet bøjningsmønster (*kine* i pluralis). Med backformation skabes til gengæld en ny stammeform baseret på en afledt form. Hock laver dette skel, mens Gaeta ikke anser de to ændringer som fundamentalt forskellige. I et andet engelsk eksempel fra Gaeta (2010) fremgår det, at *peas* plejede at være singularisformen for det engelske ord for ært. *Peas* blev genfortolket, ved analogi til utallige andre ord med samme finale konsonant [-z], til at være pluralisformen, mens den nye singularisform, stammeformen, blev den hidtil ukendte *pea*. Gaeta (2010) tilføjer, at denne slags ændring, hvor en 'fejlfortolket' pluralisendelse slettes, er sjældnere end andre typer backformation. Det er netop denne ændring, som gælder variantformen *kilomet*.

Denne slags backformation er før set på dansk. Ordet *blomst*, som dansktalere umiddelbart accepterer som naturlig og korrekt, har undergået præcis den samme ændring, idet ordet på ældre dansk hed *blomster* også i singularis (Dansk Sprog- og Litteraturselskab 2023). Her er den sidste -er-stavelse blevet genanalyseret til at være sit eget morfem, nemlig pluralisbøjningen. Sideløbende til

backformationsændringen sker også en nødvendig *rebracketing*, da kilometer går fra at være to morfemer til tre morfemer ved genfortolkningen af -er som pluralismarkør. Rebracketing (eller *genanalyse* eller *boundary shift*, som Crowley og Bower (2010: 186-187) kalder det) er en morfologisk ændring, hvor morfemgrænserne flyttes, skabes eller slettes. Det klassiske eksempel er det engelske ord *hamburger*, som oprindeligt var formet med -er suffikset tilføjet til *Hamburg*. Som tiden gik, blev det genanalyseret på baggrund af genkendelsen af *ham* i stammen, til trods for at det ikke er etymologisk korrekt. Morfemgrænsen for sprogbrugerne blev derfor flyttet til *ham-burger* i stedet. Crowley og Bower (2010) refererer desuden til backformation som en slags *boundary-genanalyse*, hvilket også illustrerer en del af sammenblandingen af koncepter og termer.

2.2. De gamle danske mål

Metersystemets former er ens i ental og flertal: en *meter* - flere *meter*, et *gram* - flere *gram*, en *liter* - flere *liter*. Dette gælder også, når man tilføjer et præfiks, f.eks. kilo-, centi-, milli-. Dog gælder det kun i ubestemt form, for bestemthed gør det klart, at man stadig bøjer i tal: *kilometeren* - *kilometerne*. De gamle danske måleenheder varierer betydeligt mere i deres bøjninger, hvor nogle bøjes i tal, og andre ikke gør. En overfladisk undersøgelse af de enheder, som Thestrup (1991) præsenterer, viser dog, at de ord, hvis bøjning og etymologi fremgår i ODS (66 ord), er næsten ligeligt bøjelige og ubøjelige. Der er også kun en mindre præference for, at de bøjelige ord er af dansk oprindelse, da 21 af disse er bøjelige, mens 12 ikke er – her også danske ord, som ej heller bøjes, når de ikke er måleenheder, f.eks. *sten*. Omvendt bøjes kun 7 ord af nyere latinsk afstamning (f.eks. *skrupel* - *skrupler*), mens 12 ikke gør (f.eks. *mil*). De resterende ord har en anden etymologi, og er jævnt fordelt mellem bøjelige og ubøjelige. Disse umiddelbare tendenser gør det heller ikke overraskende, at metersystemets nye måleenheder blev ubøjelige, selvom det ikke var givent, hvordan de ville indlænes, og der har været bøjningsforvirring, siden ordene først blev introduceret til dansk.

2.3. Kilometerens historie

Det fremgår af flere ordbøger, som dækker perioden før indførelsen af metersystemet, at *kilomet* ikke havde én fastsat skrivemåde. Ordbog over det danske Sprog, der dækker perioden 1700-1950, giver flere mere eller mindre sjældne bøjningsformer, blandt andet to flertalsformer *met(e)re* og *metres* (Dansk Sprog- og Litteraturselskab 1932). Dansk Retskrivningsordbog (Saaby 1892: 116) giver dog to flertalsformer, nemlig *-meter* og *-metre*, men ingen *metres*. Men når vi nærmer os den officielle overgang til metersystemet i 1907-1916, er den ubøjelige form *meter* blevet udbredt og normaliseret - i hvert fald i offentlige skrifter. Denne form benyttes netop i Meterloven (1907). Det er desuden også denne form, som i 1876 bliver benyttet af Indenrigsministeriet (1876) i en bekendtgørelse om underskrivelsen af meterkonventionen.

Over årenes løb er bøjningsforvirringen ikke længere rettet mod det franske *metre* - *metres* og den tidlige danske bøjning *meter* - *met(e)re*. I stedet begyndte sprogbrugere i 1980'erne at bemærke, at nogle sagde *en kilomet*. Sprognævnet skrev om det i et månedligt sprog-brev (Hansen 1987, 1994, Lund 1988), og lægfolk skrev læserbreve og spørgsmål til forskellige aviser om emnet (Spørg bare 1985, Nielsen 1993, 1999, Laursen 2002, Irminger 2008) og spurgte også Sprognævnet til råds (Ravnholt 2000). Desuden har sproget.dk på deres Facebook-side også lagt fire opslag op i løbet af

de sidste fire år om netop *kilomet*-fænomenet (Sproget.dk 2020, 2021, 2022, 2023). *Kilomet*-varianten er altså ikke en variant, som kom med gennem låneprocessen fra fransk, men er i stedet en senere variant, som er opstået, efter metersystemet allerede var indført i Danmark og *-metre*-formerne ikke længere var i brug. Erik Hansen (1987, 1994) og Jørn Lund (1988) antyder, at det er et børnesprogsfænomen, som enkelte talere har bibeholdt i voksenalderen. Analogiske forandringer er en normal del af børns sprogudvikling og vil oftest blive justeret til normen inden voksenalderen. Men ikke altid. Desuden er analogiske ændringer også sproghistorisk normale og måske netop startet ved børn, som aldrig skifter til “normen” (Jacobsen 2019: 95-97).

Kommentarsporet på sproget.dk's opslag fortæller også, at *kilomet* er en variant med en vis alder, og mindst én kan huske at have hørt det i 60'erne, da hun var barn (Sproget.dk 2020), altså lidt før de ældste læserbreve og avis kommentarer er dokumenterede (se ovenfor). Ved en søgning på *kilomet* afgrænset til dansk på det sociale medie X, tidligere kendt som Twitter, kan man også se irritation og vrede over *kilomet*-varianten.

Andre sprog virker ikke til at have påvirket udviklingen af *kilomet*-varianten. Svensk har selv udviklet en flertalsvariant, *kilometrar*, som eksisterer sideløbende *kilometer*, gennem analogi til et generelt svensk bøjningsmønster (Svenska Akademien 2015: 605), mens norsk ikke har nogen lignende udviklinger.

3. METODE

3.1. Informanter

Jeg har fundet mine informanter til denne undersøgelse ved at søge blandt mit netværk så bredt som muligt og blandt mit netværks netværk. Dette er primært sket gennem et Facebookopslag, hvor jeg søgte deltagere til en højtlesning og et interview. Jeg fik informanter fra flere demografiske grupper af befolkningen i forhold til alder, geografi, uddannelse og erhverv. Der er dog et flertal af jyder, især thyboer.

Informanterne er tildelt tal for anonymitet. Jeg har i alt 16 informanter, hvoraf 12 er kvinder og 4 er mænd. Den yngste er 18 år gammel og den ældste 65. Den geografiske fordeling af informanterne er således: Nordvestjylland (5), Midtjylland (5), Sydjylland (1), Fyn (2) og Østsjælland (3). Uddannelsesmæssigt er informanterne fordelt således: igangværende uddannelse (8), lang videregående uddannelse (5), mellemlang videregående uddannelse (5) og erhvervsuddannelse (1). Jeg indsamlede også data fra en 17. informant, men da det kom frem, at hun allerede kendte til emnet for undersøgelsen, har jeg ekskluderet hende.

3.2. Dataindsamling

For at indsamle data bad jeg først informanterne om at læse to tekststykker højt, og dernæst lavede jeg et semistruktureret interview, hvilket vil sige et interview med løse guidende spørgsmål, men også med plads til at informanten selv styrer retningen af interviewet, og at nye punkter kan komme frem

naturligt (Brinkmann og Kvale 2008: 143-162). Dette semistrukturerede interview handlede i høj grad om, hvad informanten sagde i højt-læsningen og informantens kendskab og holdning til *kilomet*-varianten. De fleste interviews blev gennemført på Zoom, hvor jeg benyttede den indbyggede optagelsesfunktion til at optage interviewet, mens andre interviews foregik fysisk i Aarhus, når det var muligt. Jeg optog disse sidste kun med lyd. Informanterne kendte ikke indsamlingens fokus, men vidste blot, at jeg undersøgte sprog. Jeg fortalte informanterne om undersøgelsens emne, efter at de havde læst tekststykkerne højt og før interviewet startede.

3.3. Materiale

Til oplæsningsdelen skrev jeg to korte tekster, hvor den ene inkluderede kilometerstimuli, skrevet med forkortelserne km, og den anden havde millimeter- og centimeterstimuli, ligeledes med forkortelser mm og cm. Teksterne i fulde lyder således:

TEKST 1

“Gammeltoft er en by, som har meget at byde på. I bymidten findes der et center med mange butikker, også specialbutikker, og gennem byen går der en 1 km lang gågade. 2 km fra centrum ligger der også en sportshal med stadion, og der er under 1 km til den lokale folkeskole. Hele byen er derfor indenfor gåafstand, og der er kun 23 km til storbyen. Den nye bygningsplan for bymidten fastslår, blandt andet, at der skal bygges nye rundkørsler med 1 km imellem dem, og at der skal grundlægges en ny gågade på 3 km for at skabe liv i byen, i forlængelse af den på 1 km, så indbyggerne ikke kører til nabobyen, der netop er hele 23 km væk.”

TEKST 2

“Find først de to sideplader samt over- og underpladen, og placer dem i en firkant. Sidepladerne har en længde på 80 cm og en bredde på 30 cm. Over- og underpladerne har en længde på 50 cm. Brug de skruer med en tykkelse på 1 cm til at skrue disse plader sammen i de anviste huller. Vær opmærksom på ikke at afvige med mere end 1 mm, da dette vil give en skæv bygning. Skrueerne skal skrues 3 cm ind i pladen. Vend derefter skabet på siden og skru bagpladen i. Rejs skabet op og placer stubbe i de forberedte huller til hylder med et mellemrum på 30 cm. Sæt hylderne i. De har en tykkelse på ca. 1 cm. Skru hængslerne i lågerne og derefter skru lågerne i skabet. Lågerne skal skrues helt ind, så de heller ikke gaber med mere end 1 mm.”

Til det semistrukturerede interview benyttede jeg nedenstående spørgsmål alt efter, om informanten sagde kilomet eller kilometer. Hvis de sagde det første, benyttede jeg de følgende spørgsmål:

- “Siger du kilomet normalt? Har du gjort det hele dit liv?”
- “Siger din familie kilomet? Kender du andre, der siger kilomet?”
- “Hvorfor tror du, at du siger kilomet?”
- “Hvad synes du om at sige noget, som ikke er det, som retskrivningen siger?”
- “Vidste du, at det ikke er retskrivningen?”

Hvis informanten sagde kilometer benyttede jeg disse spørgsmål:

- “Er du klar over, at nogle folk siger kilomet?”
- “Kender du nogen, som siger kilomet?”
- “Hvad synes du om, at nogle siger kilomet?”

4. ANALYSE AF VARIANTERNES BRUG

4.1. *Hvad siger informanterne?*

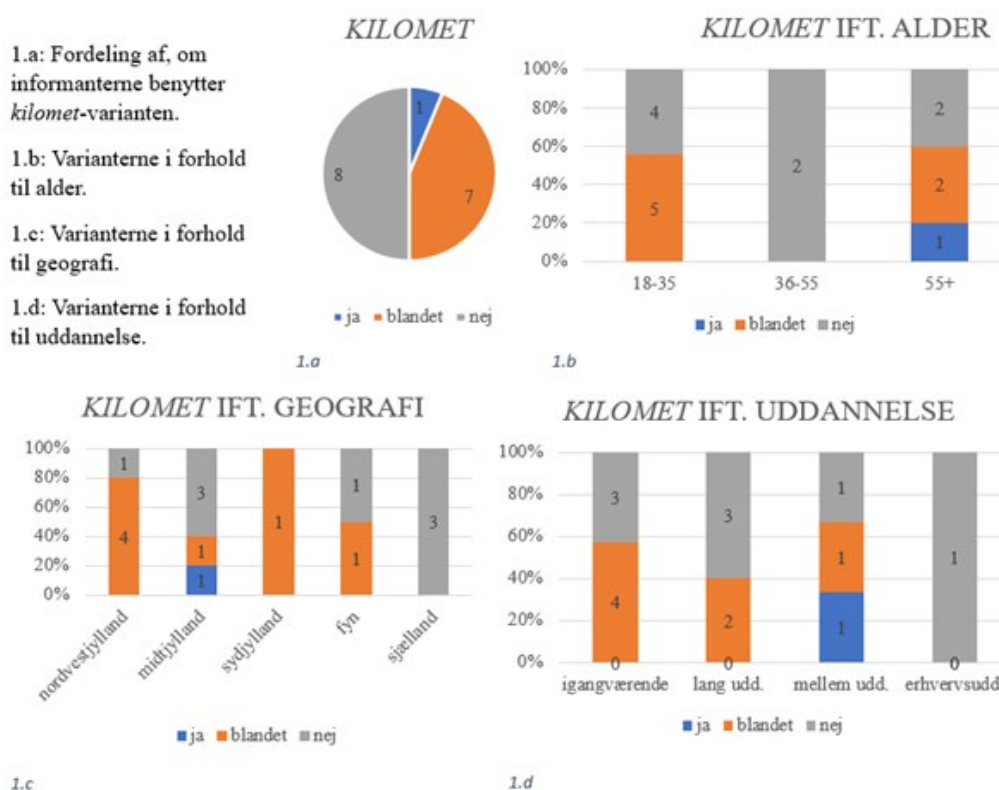
Ud af de 16 informanter benytter otte udelukkende *kilometer*-varianten og følger altså standardsproget. En enkelt informant, Taler 8, benytter udelukkende *kilomet*-varianten. De resterende syv informanter veksler mellem varianterne. Dette kan ses i Figur 1.a herunder.

I interviewene indsamlede jeg demografisk information (se 3.2.), som viser de følgende fordelinger i forhold til brug af *kilomet*. Det lave antal informanter gør dog de demografiske grupperinger meget små, og en sammenligning mellem grupperne er derfor næppe repræsentativ. Jeg har grupperet informanterne i tre aldersgrupper: 18-35, 36-55 og 55+. Udbredelsen af *kilomet*-varianten kan ses i figur 1.b, hvor det fremgår, at der næsten ingen forskel er på de yngste og de ældste informanter (55% vs. 60%). Ingen af de to informanter i den midterste aldersgruppe benytter *kilomet*, men det kan være et tilfælde grundet størrelsen af gruppen.

Geografi er blevet påpeget som en mulig faktor for *kilomet*-variantens brug, bl.a. af Taler 4, 6, 8, 10 og 12. 80% af nordvestjyderne (4 informanter) benytter *kilomet*-varianten sammen med kilometerformen, mens kun 40% af midtjyderne siger *kilomet*. Det er dog blandt midtjyderne, at Taler 8 (som er den eneste informant, som udelukkende bruger *kilomet*) befinder sig. Ingen af de tre sjællændere siger *kilomet*. Disse geografiske fordelinger samt den ene informant fra Syddjylland og de to fra Fyn, kan ses i figur 1.c.

I forhold til uddannelsesdemografien har jeg sorteret informanterne efter uddannelseslængde, samt efter om uddannelsen er igangværende eller færdig: f.eks. er Taler 7 (som har taget en mellemlang uddannelse og nu studerer på en kandidatuddannelse) placeret blandt dem, som er i gang med uddannelse, og optræder derfor ikke i tallene for dem med en mellemlang uddannelse. Figur 1.d viser, at de fem informanter, som har taget en lang videregående uddannelse, siger *kilomet* lidt sjældnere end dem, som er i gang med en uddannelse, og dem, som har taget en mellemlang uddannelse.

FIGUR 1.A-D

FOREKOMST AF ”KILOMET” I GRUPPEINDELINGER AF INFORMANTERNE

4.2. Hvornår bruges varianterne?

De informanter som benyttede kilomet-varianten i højtæltningsopgaven, brugte den på overraskende samme tidspunkter. Udover Taler 8, som udelukkende benyttede kilomet-varianten, optræder kilomet kun én gang ved første mulighed og én gang ved fjerde. Begge gange brugte informanten også kilomet-varianten et andet sted – ved den anden og tredje mulighed. Ellers falder alle andre tilfælde ved enten anden eller tredje mulighed for kilomet-variantens brug, hvor den blev brugt ved den anden mulighed fem ud af syv gange, og ved den tredje mulighed blev den brugt tre ud af syv gange. Det kan tyde på, at deres placering midt i oplæsningsteksten gjorde dem mest ”usynlige”, og informanternes naturlige og underbevidste sprogbrug kom bedst frem.

Kun én informant bruger centimet og én bruger millimet, henholdsvis Taler 4 og 8. Det fremkom i det semistrukturerede interview, at Taler 8, som brugte centimet-varianten, ved eftertanke syntes, at kilomet- og centimet-varianterne lød forkert: ”Det er forkert. Det lyder også forkert, når du siger det”.

	Første	Anden	Tredje	Fjerde	Centimet	Millimet	Centimet	Millimet
Taler 1	kilometer	kilomet	kilometer	kilometer	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter
Taler 4	kilometer	kilomet	kilometer	kilometer	centimeter	millimet	centimeter	millimet
Taler 6	kilometer	kilometer	kilomet	kilometer	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter
Taler 8	kilomet	kilomet	kilomet	kilomet	centimet	millimeter	centimet	millimeter
Taler 10	kilometer	kilomet	kilometer	kilometer	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter
Taler 12	kilomet	kilometer	kilomet	kilometer	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter
Taler 15	kilometer	kilomet	kilometer	kilomet	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter
Taler 16	kilometer	kilomet	kilomet	kilometer	centimeter	millimeter	centimeter	millimeter

TABEL 1: INFORMANTERNES BRUG AF VARIANTERNE I OPLÆSNINGEN

4.3. Hvad siger informanterne om "kilomet"?

De otte informanter, som sagde *kilomet* under oplæsningsdelen, varierer meget både i forhold til hvor sikre de var på deres svar, og i forhold til hvor meget de var opmærksomme på, hvilken variant de selv og andre i deres netværk bruger. For eksempel siger Taler 12: "Skal jeg ikke sige kilomet?" og har svært ved at forstå, at andre siger *en kilometer*. Dette er forventeligt, da det omhandler et enkelt ord, og da personer ofte ikke er opmærksomme på ændringer i egen sprogbrug (Meyerhoff 2018: 191). Også spørgsmålet om hvorfor informanten brugte *kilomet*-varianten, gav varierede svar. Nogle kunne ikke svare, og andre pegede på den indre logik, som er en del af den backformationsproces, som jeg har beskrevet i afsnit 2.1.

Adskillelige informanter påpeger de dialektale forhold, som blev kort nævnt i afsnit 4.1.1. Alle de informanter, som påpegede dialekt som en mulig faktor, brugte selv *kilomet*-varianten (Taler 4, 6, 8, 10, 12). Dette er informanter, der har forskellig alder, geografi og uddannelse. Forskellige informanter mener at varianten hører til forskellige dialekter. For eksempel peger Taler 4 på Thy, mens Taler 6 foreslår, at det tilhører Skive-egnen, men ikke Thy: "Så jeg tænker, at det er noget, man bruger på Skive-kanten. Jeg tror ikke, thyboer bruger det, faktisk". Andre foreslår nordvestjysk eller blot jysk. Taler 10, som er fra Esbjerg-området, tillægger *kilomet*-varianten en større social identitetsrolle og ser det som en del af at tale dialekt: "Der er også sådan noget social identitet over min brug af det, og jeg tror også, jeg har en regional bevidsthed, når jeg er i situationer, hvor jeg ville kunne bruge det". Alle peger altså på sin egen dialekt som årsag til brug af *kilomet*.

Taler 8 er den eneste informant, som udelukkende benytter *kilomet*-varianten i højtlesningen. Desuden bruger hun også *centimet*-varianten begge gange som den eneste af informanterne. Hun benytter dog ikke *millimet*-varianten. Taler 8 er en 56-årig kvinde, som er opvokset i en lille by uden for Jelling. Hun har en mellemlang videregående uddannelse, og kommer fra en ikke-akademisk baggrund. Hun var ikke opmærksom på, at hun sagde *kilomet*-varianten. Hun giver ligesom andre informanter også en dialektal forklaring på sin variantbrug, nemlig at hun kommer fra Jylland. Angående "korrektheden" af *kilomet*- og *centimet*-varianterne anerkender hun systematikken med meter, hvorfor hun "bør" sige kilometer ("det hedder vel også en kilometer"), for det passer sammen med meter ("der er jo ikke noget, der hedder en, en met"). Taler 8, ligesom flere af de øvrige informanter, udviste lidt bevidsthed om eget og andres brug af de forskellige varianter: "jeg har aldrig

tænkt på, om folk -- altså jeg ved ikke, hvad folk de siger, så derfor så tænker jeg, at det ikke er noget, jeg lægger mærke til”.

Ligesom de informanter, som benyttede *kilomet*-varianten, var der også betydelig forskel på *kilometer*-anvendernes kendskab til *kilomet*-varianten og derunder kendskab til nogen, som anvender den. Ingen af informanterne anser varianten som korrekt, men de varierer i forhold til, hvor positivt eller negativt stemt de er overfor den – én synes, at den skal accepteres, andre synes, at den viser en fundamental misforståelse af dansk. Det gælder eksempelvis Taler 3, som siger “det irriterer mig fuldstændig vanvittigt” og ”så har man jo ikke forstået betydningen bag det, man egentligt siger”. Flere informanter fortalte desuden, at deres sprogbrug generelt blev rettet af deres forældre som barn.

4.4. *Selvkorrektur*

I løbet af oplæsningen rettede Taler 6 og 16 sig selv, begge ved tredje mulige sted for *kilomet*. For Taler 6 var det dog eneste gang, hun sagde *kilomet*, mens Taler 16 også sagde det ved den anden mulighed. Begge sagde *kilometer* ved den sidste mulighed. Desuden snakker Taler 16 mellem de to oplæsningstekster om, hvordan hun var lige ved at sige *kilomet* – hun var altså ikke opmærksom på, at hun faktisk havde sagt det ved den anden mulighed. Dette viser, at begge informanter er opmærksomme på, hvad der er ’korrekt’, og vil rette sig selv for at følge det - i hvert fald i en højtlesning.

5. DISKUSSION

5.1. *Hvorfor kilomet?*

Man kan undre sig over, hvorfor det blandt måleenhederne kun er *kilomet*, som er påvirket af backformation blandt informanterne. Der er intet inhærent i *kilometer*, fremfor *centimeter* eller *millimeter*, som gør den mere modtagelig overfor ændringen; den fonologiske struktur er for eksempel ret lig hinanden, og de syntaktiske forhold er helt ens. Årsagen må snarere findes i, hvordan og hvornår man bruger de forskellige måleenheder. Selvom der ikke findes nogen opgørelse af hyppigheden af entalsbrug af *kilometer*, *centimeter* og *millimeter*, kan man forestille sig, at mange oftere bruger *kilometer* i ental end de to andre ord. Det kan være, fordi man måske oftere taler om nærageografiske forhold, end man snakker om små mål, hvor en *centi-/millimeter* ville være passende. Denne potentielt større hyppighed kan have bidraget til analogidannelsen i *kilometer* før de andre *-meter*-ord. Hyppighed giver også god mening, da få formentlig ville bruge *-met*-varianten for andre ord end *kilo-*, *centi-* eller *millimeter* som for eksempel *nanometer* eller *decimeter*, som ikke benyttes nær så ofte.

Både informanter og kommentarer på de sociale medier påpeger også, at ingen ville sige *en met*, og at det således derfor ikke hedder *en kilomet*. Selv personer som anvender *kilomet*-varianten, har en negativ holdning til denne hypotetiske form. Meter må antages at være beskyttet til en vis grad af at mangle præfikser som *centi-* og *milli-*, hvilket adskiller den fra de andre måleenheder.

Yderligere må der ligge en vis paradigmatiske ”styrke” i disse måleenheder, som kan bidrage til at beskytte dem fra analogidannelser, også udtrykt i argumentet, at det ikke kan hedde *kilomet*, da det heller ikke hedder *met*. Der er altså to forskellige analogier, som trækker kilometer i to forskellige retninger: meterparadigmet, hvor alle ord ender i morfemet *-meter*, og det generelle bøjningsmønster, hvor *-er* forekommer som en meget normal flertalsbøjning. Taler 16 påpegede også denne tosidethed: der er en ydre logik i sproget, *-meter*-paradigmet, men der er også en indre logik, som fortæller hende, at det hedder *kilomet* (”Der er blevet lavet en eller anden logik om vores sprog og retskrivning, og hvordan man udtaler det, og alt muligt. Men så alligevel føles det som om, man har en indre logik om en kilomet”). Denne tvedeling kan være med til at nedsætte backformationens ændringshastighed, så det er en længerevarende sprogændring. Dette er før set ved analogiske ændringer, hvor forandringer har taget f.eks. over et årtusind, før de morfofonemiske alternationer skabt af en lydændring blev nivelleret (Hock 2021: 193-194). Vi har også set, at *kilomet*-varianten, og derfor backformationen, har eksisteret siden 1960’erne (se afsnit 2.3.). Det er dog tvivlsomt, at det kommer til at tage tusind år, før disse former etablerer sig.

5.2. Kritikpunkter

Selve dataindsamlingsmetoden i denne undersøgelse har visse problemer i forhold til hvorvidt de former, som fremkommer i mit data, reelt er de former, som informanterne benytter i deres daglige tale. Som nævnt ovenfor er det et velkendt fænomen, at informanter kan tale anderledes i en undersøgelse, end de normalt ville gøre. Det gælder ikke blot når man bliver bedt om at sige noget, men også når man læser en tekst op. Ideelt ville man have naturligt forekommende tilfælde af varianterne, men dette ville kræve en anden type undersøgelse i diverse korpora. Jeg har forsøgt at minimere problemet ved at give informanterne en længere tekst, hvor informanten distraheres af den omkringværende brødtekst, og hvor de altså ikke er særlig opmærksomme på de givne *kilometer*-stimuli. Flere informanter udtrykte overraskelse over undersøgelsens formål, da jeg fortalte dem det, og derfor må afledningsmanøvren have været succesfuld.

Angående repræsentativiteten findes der også flere problemer. 16 informanter kan langt fra repræsentere hele befolkningen. Desuden var der ikke stor geografisk variation, og der var stor ensartethed i informanternes uddannelsesbaggrund. Der mangler også informanter fra f.eks. Bornholm. Der er mange faktorer, som kan spille ind i forhold til, om den enkelte person bruger *kilomet*-varianten eller ej. Udover geografi og uddannelse formoder jeg, at alder, samt hvor sprogligt opmærksom informantens familie var under vedkommendes opvækst, også kan spille en afgørende rolle, dels fordi flere af informanterne som anvendte *kilometer*-varianten, fortalte at de selv var blevet rettet på. Dette gør det til en kompleks matrix, hvor jeg kun har få informanter i hver demografikombination.

Langt de fleste af de informanter, som anvendte *kilomet*-varianten, benyttede også *kilometer*-varianten, og mange af dem benyttede endda også *kilometer* oftere end *kilomet*. Jeg har alligevel forbigået deres brug af *kilometer*-varianten indtil nu. Der er flere mulige årsager til, at den enkelte informant kan have vekslet mellem formerne. Først og fremmest er det normalt, at et ord, som er i gang med at undergå en ændring som denne backformation, bibeholder den gamle form i et stykke

tid efter den nye variant opstår. Dernæst kan informanterne også være påvirkede af dataindsamlingsmetoden, nemlig oplæsningen, som kan have skubbet dem til at tale i et lidt højere register og mere omhyggeligt, da det ikke er en naturlig situation. Dette kan have medført brugen af standardvarianten kilometer frem for *kilomet*. Jeg har derfor regnet bare et enkelt brugstilfælde af *kilomet* som tegn på yderligere og bredere benyttelse.

Fire af informanterne læser en sproglig universitetsuddannelse. Dette har formentlig påvirket deres sprogholdninger, og det kan have påvirket deres sprogbrug også. Taler 2 fortæller for eksempel, at hun havde mere negative holdninger overfor ikke-standardvarianter, da hun var yngre, men at hun tænker anderledes herom nu, efter at have studeret lingvistik. Det er svært at sige, om det har påvirket, hvilken variant informanten brugte. To af dem benyttede *kilometer*-varianten, mens de øvrige to anvendte *kilomet*. Dermed er den sproglige uddannelse er ikke nok til at ensrette variationen, men også andre faktorer kan spille ind, som nævnt ovenfor. Hvis man vil klargøre udspreddelsen af *kilomet*-varianten, eller undersøge de andre *-meter*-ords varianter nærmere, kan man med fordel udvide størrelsen af denne undersøgelse samt udjævne den demografiske fordeling, så alle befolkningsgrupper bliver tilstrækkeligt repræsenteret.

5.3. Ordbogsinklusion

Som det kan ses i analyseafsnittet, benytter halvdelen af mine informanter *kilomet*-varianten i en vis udstrækning i tale. Da dette er den første undersøgelse af *kilomet*-varianten, er der intet at sammenligne med for at klargøre den historiske udvikling. Det kommer kun vagt frem gennem informanternes alder, og der ikke er nogen betydelig forskel. De tidligere kilder til *kilomet* i aviser og lignende i baggrundsafsnittet (2.3.), viser heller ikke noget entydigt billede af variantens brugere.

Forældrenes støtte til *kilomet*-varianten virker ikke til at være afgørende for informanternes anvendelse af varianten, eftersom nogle af dem benytter den på trods af rettelser fra deres forældres side. Dette, samt at den allerede har eksisteret i årtier, giver varianten god mulighed for fremtidig overlevelse, selv hvis den aldrig bliver den dominante form.

Det er tydeligt, at *kilomet*-varianten gennem tiden har været den mindre foretrukne variant. Dette kan ses ikke blot i læserbrevene og kommentarerne på sociale medier, men også fordi retskrivningen aldrig har godtaget *kilomet*. Mens der er en vis mængde skævvridning i forhold til de demografiske inddelinger blandt mine informanter (jyder, især nordvestjyder, er eksempelvis overrepræsenteret), er det alligevel halvdelen af informanterne, som anvender *kilomet*-varianten – en relativ stor andel for en variant, hvis skrevne form ikke anerkendes i nogen ordbog. Ordbøger er dog inhærent bagud den sproglige udvikling, og mange forholder sig også konservativt for ikke at registrere for mange ændringer og varianter (Dansk Sprognævn n.d., Den Danske Ordbog n.d.a). Desuden beskæftiger retskrivningen sig primært med skriftlige former, mens jeg har indsamlet talte varianter, og flere af mine informanter, som siger *kilomet*, fortæller også, at de (mener at) ville skrive kilometer, selvom de siger *kilomet* – nogle kun i skoleopgaver og formelle kontekster, andre (f.eks. Taler 10) ville også skrive *kilometer* i en uformel chatforbindelse. Desuden kan det også være svært at spore, hvilken talt variant sprogbrugerne benytter, da *kilometer* på skrift ofte forkortes til *km*, hvorfor det også ligger uden for ordbøgers interessefelt til en vis grad. Alt dette gør det usandsynligt, at *kilomet*-varianten

bliver optaget i retskrivningen inden for den nærmeste fremtid. Endvidere er Sprognævnet før endt i stridigheder med offentligheden på baggrund af en retskrivningsændring, for eksempel i ”majonæsekrigen” (Jacobsen 2010) og ”kommakrigen”, som specielt omhandlede anbefalingen af at udelade startkomma (Davidsen-Nielsen 2009: 50-99), og accepten af den ofte forhadte *kilomet* kan skabe mere strid, da varianten allerede er udkældt af mange. Den Danske Ordbog (DDO) er nok snarere den ordbog, hvor *kilomet*-varianten først vil optræde, da DDO også medtager alment udbredte uofficielle og ”fejlagtige” former, og da de også følger det talte sprogs udvikling (Den Danske Ordbog n.d.b). Her er kriterierne altså mindre strikse, end når retskrivningen skal ændres, og andelen af befolkningen, som skal benytte varianten, for at den bliver optaget, må altså være mindre. Det vil dog stadig kræve, at de personer som anvender *kilomet*-varianten i tale, også gør det på skrift i større udbredelse.

6. KONKLUSION

Kilomet-varianten af kilometer er et resultat af en backformation, hvor den sidste stavelse i kilometer er blevet genfortolket som pluralisendelse, hvilket kan spores tilbage til 1960’erne, og diskussionen af varianten kan ses i læserbreve i 1980’erne. Halvdelen af denne undersøgelses informanter benyttede *kilomet*-varianten i en oplæsning; dette var informanter, som tilhører forskellige demografiske grupper, hvilket peger på en høj udbredelse af varianten. Der er også svage tegn på en relevant geografisk faktor, hvor jyder bruger *kilomet*-varianten oftere. Flere informanter udtrykker en negativ holdning til varianten, både de informanter, som bruger *kilomet*-varianten og dem, som ikke gør. Nogle informanter har modsat en positiv attitude overfor *kilomet*-varianten. Dette giver også anledning til at anbefale, at både Dansk Sprognævn og Dansk Sprog- og Litteraturselskab bør være mere opmærksomme på, om varianten skal optages i Retskrivningsordbogen eller Den Danske Ordbog.

REFERENCELISTE

- Brinkmann, Svend & Steinar Kvale. 2008. Interview: introduktion til et håndværk, 2. udg. Kbh: Hans Reitzels Forlag.
- Crowley, Terry & Claire Bowern. 2010. An introduction to historical linguistics, 4. udg. Oxford: Oxford University Press.
- Dansk Sprog- og Litteraturselskab. 1932. Meter. Ordbog over det danske Sprog, bind 13. København: Dansk Sprog- og Litteraturselskab.
- Dansk Sprog- og Litteraturselskab. 2023. Blomst. Den Danske Ordbog. Dansk Sprog- og Litteraturselskab. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=blomst&tab=for> (tilgået 08-12-2023).
- Dansk Sprognævn. n.d. Hovedprincipper for fastlæggelse af retskrivningen. <https://dsn.dk/organisation-og-lovgivning/ogaver/retskrivningen/hovedprincipper-for-fastlaeggelse-af-retskrivningen/> (tilgået 10-12-2023).

- Daidsen-Nielsen, Niels. 2009. Moders stemme, fars hammer: en debatbog om dansk sprogpolitik, 1. udgave. edn. Frederiksberg: Daneklærerforeningen.
- Den Danske Ordbog. n.d.a. Beskrivelse eller norm. <https://ordnet.dk/ddo/fakta-om-ddo/metode-og-kilder/beskrivelse-eller-norm> (tilgået 12-12-2023).
- Den Danske Ordbog. n.d.b. Baggrund og tilblivelse. <https://ordnet.dk/ddo/fakta-om-ddo/ordbogens-tilblivelse> (tilgået 12-12-2023).
- Gaeta, Livio. 2010. Analogical Change. In Silvia Luraghi & Vit Bubenik (red.), *Continuum companion to historical linguistics*, 147-160. London and New York: Continuum.
- Hansen, Erik. 1987. Kort. Sprogbrevet. (17). https://sproget.dk/raad-og-regler/artikler-mv/sprogbrevet-dr/sprogbrev-nr-17/kort/?exact_terms=kilomet&inexact_terms= (tilgået 16-10-2023).
- Hansen, Erik. 1994. Kort. Sprogbrevet. (92). <https://sproget.dk/raad-og-regler/artikler-mv/sprogbrevet-dr/sprogbrevetdr-nr-92/kort> (tilgået 16-10-2023).
- Hock, Hans Henrich. 2021. *Principles of historical linguistics*, 3. udg. Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- Indenrigsministeriet. 1876. Bekjendtgjørelse angaaende den i Paris d. 20. Mai 1875 afsluttede internationale Meterkonvention med tilhørende tvende Tillæg.
- Irminger, Eskil. 2008. Kammerjunk og kilomet. *Lolland-Falsters Folketidende*. Nykøbing F: Folketidende.
- Jacobsen, Henrik Galberg. 2010. Majonæsekrigen 25 år. *Nyt fra Sprognævnet*, 2010(3).
- Jacobsen, Henrik Galberg. 2019. Yngre nydansk. In Ebba Hjorth (ed.), *Dansk sproghistorie: Bøjning og bygning*, 95-97. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Laursen, Steen. 2002. Når logikken er for logisk. *Frederiksborg Amts Avis*. Hillerød.
- Lund, Jørn. 1988. En lapsus. Sprogbrevet. (34). https://sproget.dk/raad-og-regler/artikler-mv/sprogbrevet-dr/sprogbrev-nr-34/en-lapsus/?exact_terms=kilomet&inexact_terms= (tilgået 16-10-2023).
- Meterloven. L nr. 124 af 4/5/1907. Lov om Indførelse af det metriske System for Maal og Vægt. København: Lovtidende.
- Meyerhoff, Miriam. 2018. *Introducing sociolinguistics*, 2. udg.: Routledge/Taylor and Francis.
- Nielsen, Hans Jakob. 1993. Sprog og tyrkfejl. *Morgenavisen Jyllands Posten*. Viby J: Jyllands-Posten.
- Nielsen, Hans Jakob. 1999. Et rædsel og en kilomet. *Morgenavisen Jyllands Posten*. Viby J: Jyllands-Posten.
- Ravnholt, Ole. 2000. Kilomet. *Nyt fra Sprognævnet* (1).

- Sproget.dk. 2020, 18. maj. "Jeg gik lidt over én kilomet i går." Skurrer denne sætning også i dine ører? Ifølge Retskrivningsordbogen er entalsformen af [Statusopdatering]. Facebook.
<https://www.facebook.com/sprogetdk/posts/pfbid0eGWot6P8SJXQchHVQersU5S2mcwWr1DQriZCwH2Zx4KZ5ke8J9C8H1ybHBizkpyhl?mibextid=zDhOQc> (accessed 31-10-2023).
- Sproget.dk. 2021, 12. juli. "Hvor mange kilometer er der til skoven?" "Der er kun én kilomet!" Er det korrekt at bruge formen 'kilomet' som [Statusopdatering]. Facebook.
<https://www.facebook.com/sprogetdk/posts/pfbid06ssb9RCKb7HJBT6HqBVQahB2xsPzpyRbRQJbcvUHYgaobgvGkraqnaw7H1qGpcC3l?mibextid=zDhOQc> (accessed 31-10-2023).
- Sproget.dk. 2022, 26. august. Sproget er i konstant udvikling. Ændringer finder sted hele tiden og starter ofte ved afvigende eller endda forkert sprogbrug – ifølge [Statusopdatering]. Facebook.
<https://www.facebook.com/sprogetdk/posts/pfbid02U3PnQBWy2frPmwh8sgvYEvuj8GhmcJcBkc1WS5wdE5zZ1mvlgzrFUjuZHgQziNkol?mibextid=zDhOQc> (accessed 31-10-2023).
- Sproget.dk. 2023, 18. januar. Jeg gik én kilomet og 532 met til supermarkedet og købte én lit juice ... Det er nok ret sjældent at [Statusopdatering]. Facebook.
<https://www.facebook.com/sprogetdk/posts/pfbid0xqLbDhShqv9f7pcLtzRJ3hq7f22g5kBTHCe7tiyQFWHbfKR4zd4KYmymyJVw9L3l?mibextid=zDhOQc> (tilgået 31-10-2023).
- Spørg bare. 1985. En kilomet? Midtjyllands Avis. Silkeborg: Midtjyllands Avis.
- Sturtevant, Edgar H. 1947. An introduction to linguistic science. New Haven, London.
- Svenska Akademien. 2015. Svenska akademiens ordlista över svenska språket, 14. edn. Stockholm: Svenska Akademien.
- Saaby, Viggo. 1892. Dansk Retskrivningsordbog, 2., gennemsete Udgave. Med et Tillæg.
- Thestrup, Poul. 1991. Pund og alen: danske mål- og vægtenheder fra 1683-reformen til idag. Kbh: Rigsarkivet.